

Het oude Midden-Oosten in het RMO

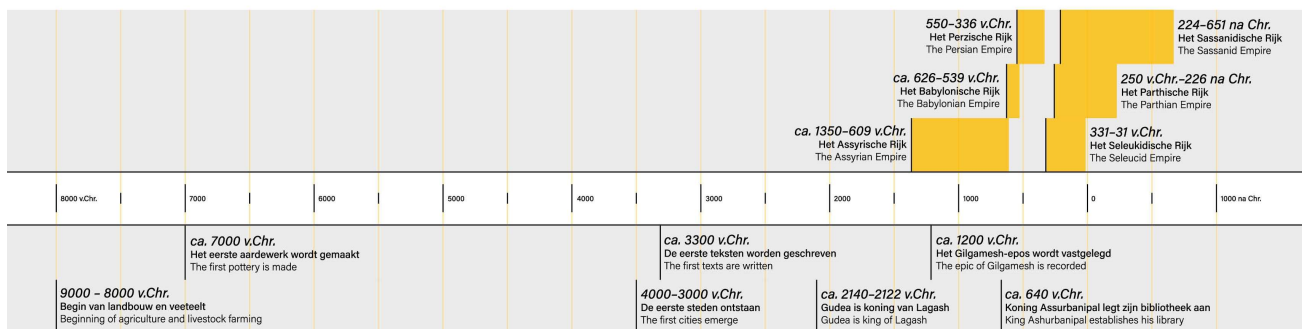
Informatiepakket bij de workshop 'Ontdek het oude Midden-Oosten', LOWAN-vo 24-11-2025

Het gebruik van de foto's

De foto's zijn rechtevrij te gebruiken o.v.v. copyright © Rijksmuseum van Oudheden (of RMO)
Kijk voor meer foto's op de website van het museum: in de Collectiezoeker (<https://www.rmo.nl/collectie/collectiezoeker/>) en onder het kopje 'Museumverhalen' (<https://www.rmo.nl/museumkennis/oude-nabije-oosten/>).

Algemene informatie over het oude Midden-Oosten

Tijdslijn van het oude Midden-Oosten
Timeline of the ancient Middle East

Rond 3300 voor Christus ontstonden in Mesopotamië de eerste steden, tempels en het schrift.

Steden

Tijdens het 4de millennium voor Christus ontstaan de eerste steden in het oude Midden-Oosten. Dit heeft een groot effect op het leven van de mens. Voor het eerst in de geschiedenis zijn er beroepen, zoals priester, schrijver of 'baas van de tuin'. En anders dan in een kleine nederzetting, kennen de inwoners van de stad elkaar niet meer allemaal persoonlijk.

De stad was een bron van creativiteit en innovatie. Er ontstonden tempels, het schrift en koningschap. Maar er waren ook keerzijden, zoals de ingrijpende aantasting van het omliggende landschap door de voortdurende behoefte aan voedsel en grondstoffen.

Informatie bij de objecten uit de workshop

KONINGSCHAP

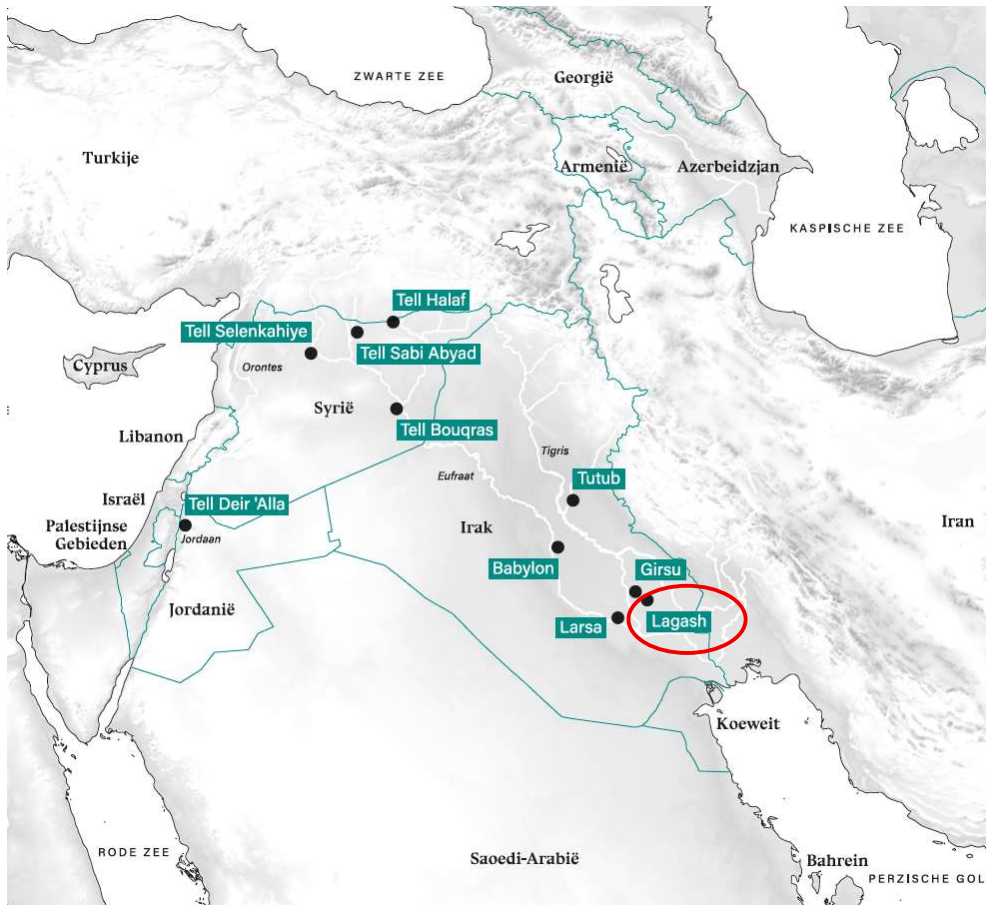
Hoofd van Ur-Ningirsu

Dioriet; vindplaats onbekend, Irak; c. 2100 v.Chr.; A 1957/12.1

Dit portret werd sinds de aankoop in 1957 beschouwd als een voorstelling van koning Gudea, maar het slanke, jeugdige gezicht lijkt meer op dat van zijn zoon Ur-Ningirsu. Tegenwoordig kennen we meer dan twintig beelden van Gudea en vijf van Ur-Ningirsu. De diorieten beelden met hun opvallende hoofddeksel zijn kenmerkend voor de koningen van Lagash.

Het portret werd in 1957 van een kunsthandelaar gekocht. Van beelden van de koningen van Lagash zijn moderne vervalsingen in omloop, maar van dit beeld wordt gedacht dat het authentiek is, vanwege de details en de harde steensoort. Vaak is er over de herkomst van voorwerpen uit de kunsthandel niet genoeg informatie bekend om zekerheid te krijgen over authenticiteit.

Lagash was een van de vroege koninkrijken in het Midden-Oosten. De tientallen prachtige beelden die er zijn gevonden behoren vandaag de dag tot de beroemdste Mesopotamische museumstukken.

Een beeld van Gudea of een prins van Eshnunna

Dioriet; vindplaats onbekend, Irak; c. 1950 v.Chr.; B 1929/6.1

Deze persoon heeft geen baard, draagt een ketting en heeft een ontblote borst. Wie het beeld voorstelt is onbekend, maar het is waarschijnlijk een koning.

Mesopotamische beelden tonen meestal niet hoe iemand er écht uitzag, maar benadrukken de rol van diegene, zoals priesteres of muzikant. De mannen dragen vrijwel altijd een baard, een symbool van mannelijkheid, en hebben soms een ontblote borst. Vrouwen daarentegen worden altijd volledig gekleed afgebeeld.

Toen dit beeld in 1929 door het museum werd aangekocht, werd gedacht dat het koning Gudea (ca. 2140-2122 voor Christus) voorstelde. In de jaren 1980 volgde een nieuwe interpretatie: het zou een prins uit de stad Eshnunna voorstellen, die rond 1950 voor Christus leefde. De nieuwe

datering lijkt beter te passen, maar verder is er weinig bewijs voor deze interpretatie.

Dit object is in 3D te printen met behulp van bestanden op de volgende webpagina:
<https://www.rmo.nl/3d-objecten/b-1929-6-1-03/>.

Reliëf met Koning Tiglat-Pileser III

Kalksteen; Nimrud (Kalhu), Irak; 745-727 v.Chr.; A 1934/6.1

Koning Tiglat-Pileser III zit op zijn troon. Dit reliëf was onderdeel van een grotere afbeelding waarop een veldtocht is afgebeeld. Hierop werpt een verslagen koning zich op de grond voor Tiglat-Pileser III, maar die gunt hem geen blik waardig.

Reliëfs zijn stenen afbeeldingen die de muren van Assyrische paleizen versierden. Vaak laten ze oorlogsscènes zien: zo probeerden de Assyrische koningen indruk te maken op bezoekers en de goden.

Rond 2000 voor Christus worden in teksten uit het oude Midden-Oosten voor het eerst Assyrische koningen genoemd. Aanvankelijk regeerden deze koningen over een klein gebied, en vaak waren ze schatplichtig aan andere heersers. Ongeveer vanaf 1350 voor Christus ontstond het Assyrische koninkrijk. Door een indrukwekkende administratie en een innovatief leger bereikte Assyrië rond 750 voor Christus zo'n enorme omvang, dat we kunnen spreken van een wereldrijk. Hiermee begint het tijdperk van wereldrijken in het Midden-Oosten.

Het kerngebied van Assyrië was dichtbevolkt en telde een aantal grote steden, waaronder Assur, Kalhu en Arbela. Vooral Ninua (Nineveh) bereikte een ongekende omvang, met misschien wel meer dan 100.000 inwoners. In 609 voor Christus viel het Assyrische Rijk: de koningen slaagden er niet langer in om dit grote en diverse gebied stabiel te houden.

Luister de podcastaflevering 'Het oude Assyrië in beeld' van de RMO-podcast 'Verleden verteld' voor meer informatie: <https://www.rmo.nl/podcast/verleden-verteld-het-oude-assyrie-in-beeld/>.

SPIJKERSCHRIFT

'Spijkerschrift' is de moderne naam voor verschillende schriftsoorten die vanaf ongeveer 3300 voor Christus ontstaan. De spijkervormige tekens worden gemaakt door een scherp voorwerp in natte klei te drukken. De eerste taal die als tekst is opgeschreven was waarschijnlijk het Soemerisch, dat in het zuiden van Irak werd gesproken. Later is het spijkerschrift ook gebruikt om andere talen mee te schrijven. Pas in de eerste eeuwen na Christus raakte het in onbruik.

In het oude Midden-Oosten schreven mensen veel op klei. Naar schatting zijn er bijna een miljoen beschreven kleitabletten teruggevonden. Op de meeste daarvan staan administratieve teksten, maar er zijn ook talloze brieven, contracten, schooloefeningen, wetenschappelijke geschriften en literaire werken. Zonder die teksten zouden we veel minder weten over het verleden.

Schrijfoefening

Klei; vindplaats onbekend, Irak; 1900-1600 v.Chr.; LB 994

Soemerisch werd na ongeveer 2000 v.Chr. niet meer gesproken, maar bleef in gebruik als schrijftaal. Ook Akkadisch-sprekende leerlingen moesten de taal leren. Een leraar heeft op dit tablet twee Soemerische voorbeeldregels geschreven: 'Shennu-priester' en 'Enpriester van de godin Inana'. Daarna heeft een leerling de zinnen gekopieerd.

In het oude Midden-Oosten schreven mensen veel op klei. Naar schatting zijn er bijna een miljoen beschreven kleitabletten teruggevonden. Op de meeste daarvan staan administratieve teksten, maar er zijn ook talloze brieven, contracten, schooloefeningen, wetenschappelijke geschriften en literaire werken. Zonder die teksten zouden we veel minder weten over het verleden.

Dit object is binnenkort in 3D te printen via de RMO-website: <https://www.rmo.nl/collectie/3d-objecten/>

GRAF CULTUUR

Grafreliëf met twee zussen uit Palmyra

Zandsteen; Palmyra, Syrië, 200-225; B 1977/4.1

Een reliëf uit Palmyra, dat in een niche heeft gestaan bij een graf. Rechts van het hoofd van de oudere vrouw staat een Aramese inscriptie: "Helaas, de dochter van Wahba, Shalmat". Links van het kind staat: "Akamat, helaas!" en "De dochter van Wahba". Het gaat dus om twee zussen waarvan er één al als kind was gestorven.

Deze kalkstenen buste van een vrouw is zeer goed bewaard gebleven. Aan de rechterzijde van de vrouw is een kind weergegeven, haar kleine zus. Aan de kleding is te zien dat het om een welgestelde dame gaat. Over haar hoofd draagt ze een sluier, die ze met de linkerhand vasthoudt. De rechterhand steekt net onder de borst uit het gewaad. De vrouw is gekleed in een *chiton* en overkleed, met sterk gestileerde plooien. Links boven de borst draagt ze een rozetvormige broche, om de hals een gouden ketting met hanger en aan de handen drie blauwe ringen. De kleuren van de sieraden kennen we doordat er nog verfresten van de oorspronkelijke beschildering op het beeld aanwezig zijn. Verder heeft ze nog een diadeem in haar haren en draagt ze sierlijke oorhangers.

Achter de buste is een doek opgehangen aan palmtakken. Het zusje, gekleed in een lang gewaad, draagt een halssnoer en hangers in haar oren. In haar handen heeft ze bloemen of druiven. In twee Aramese inscripties op de buste staan de namen van de twee zussen vermeld: Shalmat en Akamat. Onder haar linkerarm houdt het meisje een schrijftafeltje, waar nogmaals "Helaas!" op staat. De buste dateert uit het eerste kwart van de 3de eeuw na Chr., de periode waarin de stad Palmyra het toppunt van zijn bloei beleefde.

Typisch voor Palmyra zijn de grote vierkante graftorens, waarin zeer vele doden tegelijk konden worden bijgezet. In de loop van de Romeinse keizertijd ontstond een andere manier van begraven, namelijk de grafhuizen en de *hypogaea* (ondergrondse grafkamers). De doden werden daarin horizontaal bijgezet in nissen, die aan de voorzijde werden afgesloten met een gebeeldhouwde sluitsteen met daarop een buste van de dode, soms vergezeld van een kind. Deze bustes, waarvan de hier afgebeelde een voorbeeld is, zijn heel kenmerkend en daardoor goed te dateren.

In de eerste eeuwen van onze jaartelling kwam de stad Palmyra, gelegen in een oase in de Syrische woestijn, tot ongekennde bloei. De stad lag langs een belangrijke handelsroute op de grens tussen het Romeinse Rijk in het westen en het Parthische Rijk in het oosten. Palmyra werd in Romeinse stijl opgebouwd, maar met gebruik van talrijke oostelijke elementen.

Volgens de Romeinen was de bloei van de stad te danken aan de legendarische koningin Zenobia die in de 3e eeuw na Chr. grote delen van het Midden-Oosten veroverde en uiteindelijk door de Romeinen werd verslagen. Lokale bronnen beschrijven deze koningin Zenobia meer als een plaatselijke heerseres met alleen regionale macht. Uiteindelijk werd Palmyra door de Romeinen in 273 na Chr. verwoest.

HELDEN EN GODEN, STIEREN EN LEEUWEN

Rolzegels

Rolzegels werden gebruikt om een handtekening in de klei te rollen. Het zijn soms kleine meesterwerkjes. Op rolzegels stonden meestal afbeeldingen en teksten met religieuze onderwerpen. Rolzegels konden aan een ketting gedragen worden en fungeerden zo ook als beschermende amuletten.

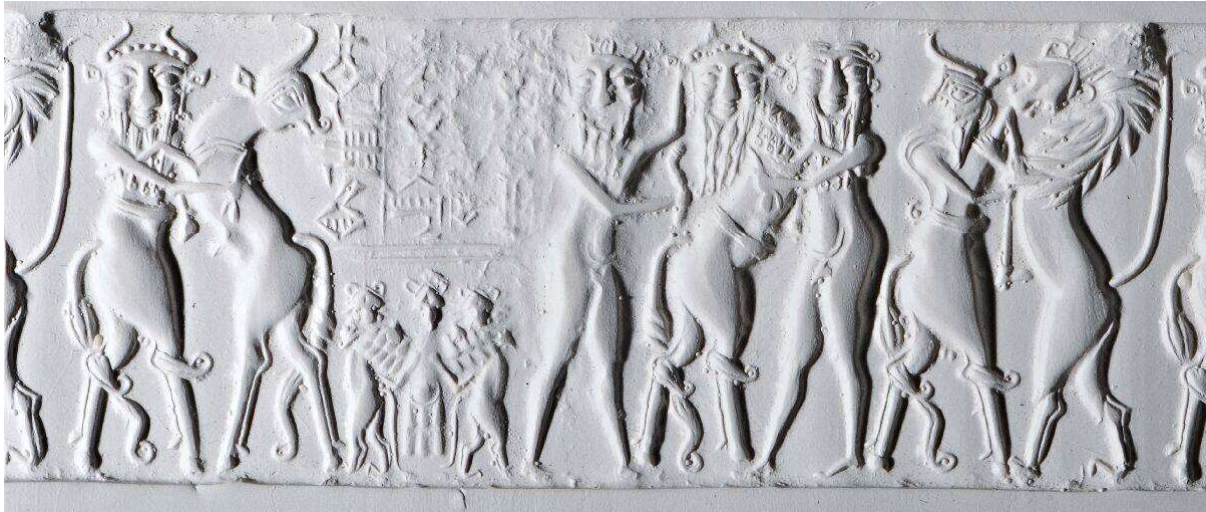
Dit object is binnenkort in 3D te printen via de RMO-website: <https://www.rmo.nl/collectie/3d-objecten/>

Rolzegel

Serpentijn; vindplaats onbekend; 2550-2350 v.Chr.;
GS-30010

Op deze rolzegel zijn karakteristieke figuren uit de Mesopotamische godenwereld te zien: de naakte held met wilde haren, de stierman en de Anzud-vogel. De eigenaar van deze rolzegel, de gouverneur van de stad Aktab, liet zijn naam in het Soemerisch op de rolzegel zetten.

Schildplaat uit Luristan

Brons; vindplaats onbekend, Iran; 1000-800 v.Chr.; A 1943/7.1

Deze dunne plaat kon via de gaatjes langs de rand aan een houten schild bevestigd worden. Vanwege de bijzondere decoratie, en omdat er vrijwel geen slijtage zichtbaar is, wordt gedacht dat het schild niet bedoeld was voor oorlogsvoering, maar speciaal gemaakt werd om als grafgift aan een overledene mee te geven.

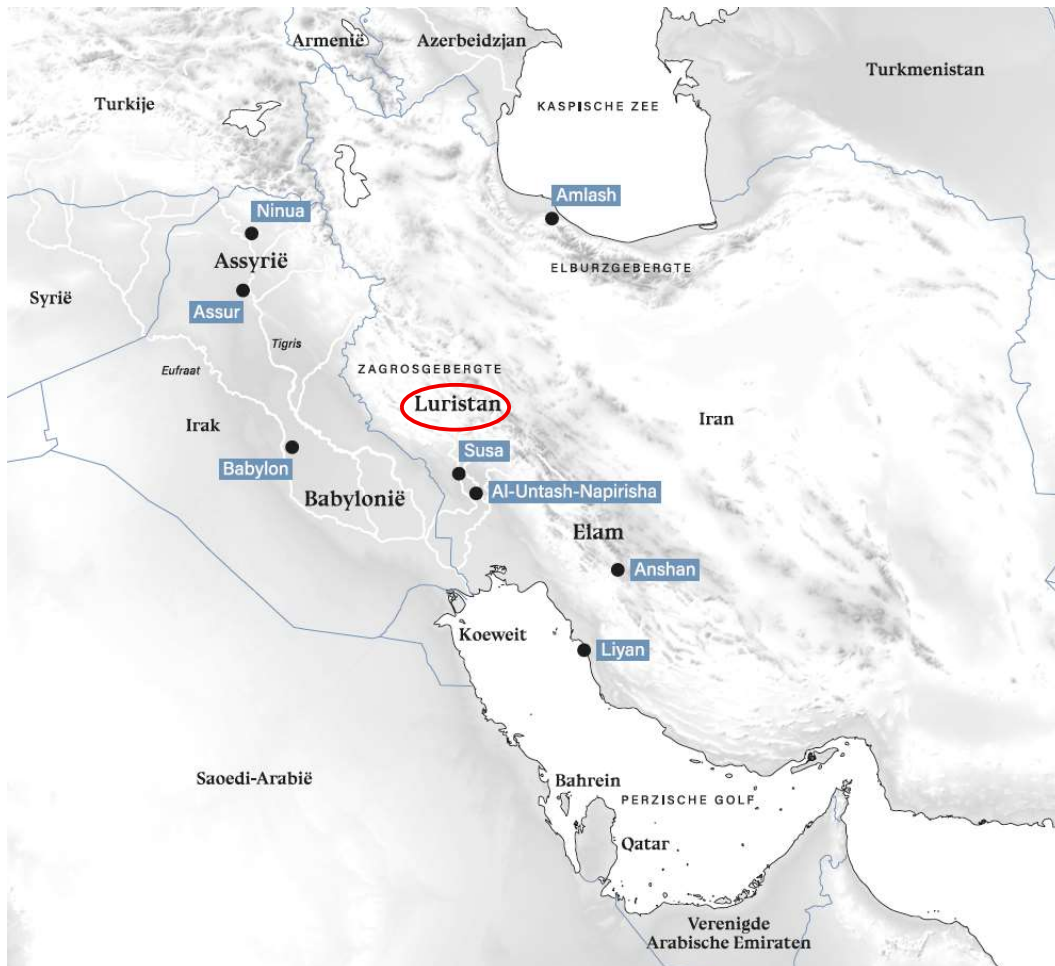
De stijl van de afbeeldingen op dit schild is heel anders dan die van andere oude voorwerpen uit de Iraanse bergen. Hierdoor ontstond er een discussie of het een vervalsing was. Maar onderzoek, waaronder een analyse van het metaal, duidt erop dat het schild echt is.

De afbeeldingen op het schild zijn raadselachtig: Rijdt een van de mannen echt op een stier? Waarom houdt hij een bijl vast? En zien we het goed dat beide mannen linkshandig zijn? De afbeeldingen op het schild roepen veel vragen op. Voor kenners van oude kunst uit Iran ziet de stijl van de versiering er vreemd uit. Ook lijken de scènes lukraak naast elkaar te zijn gezet – een samenhangend verhaal is moeilijk te herkennen. Misschien heeft de maker van het schild geprobeerd om zoveel mogelijk verhalen af te beelden, zelfs als de afzonderlijke scènes daardoor vreemd en onaf lijken. Of misschien gaat het om een nog onbekend verhaal, dat door de maker met veel creativiteit is afgebeeld.

Volgens de informatie van de antiekwinkel waar het museum het stuk heeft gekocht, zou de sierplaat gevonden zijn in Iran, in de regio die tegenwoordig Luristan wordt genoemd. Exemplaren van metalen bekers uit Luristan lijken in dezelfde traditie te passen. De stijl doet denken aan de kunst uit Assyrië en Babylonië. Wie de sierplaat heeft gevonden is onbekend: de precieze vindplaats zal daarmee waarschijnlijk ook altijd onduidelijk blijven. De exacte vindplaatsen van deze zogenaamde 'Luristan'-objecten zijn onbekend. Het is waarschijnlijk dat de meeste objecten in antiekegraven gevonden zijn. Daarna zijn ze in de kunsthandel

terechtgekomen, zonder informatieover hun oorspronkelijke context. Van een aantal Luristan-voorwerpen die het Rijksmuseum van Oudheden in de twintigste eeuw heeft aangekocht is inmiddels bovendien vastgesteld dat het moderne vervalsingen zijn.

Luristan is de moderne naam voor een gebied in Iran met massieve bergketens en uitgestrekte grasvlaktes. De paarden en soldaten uit Luristan waren in het eerste millennium voor Christus gewild in de legers van grote koninkrijken als Assyrië en Elam.

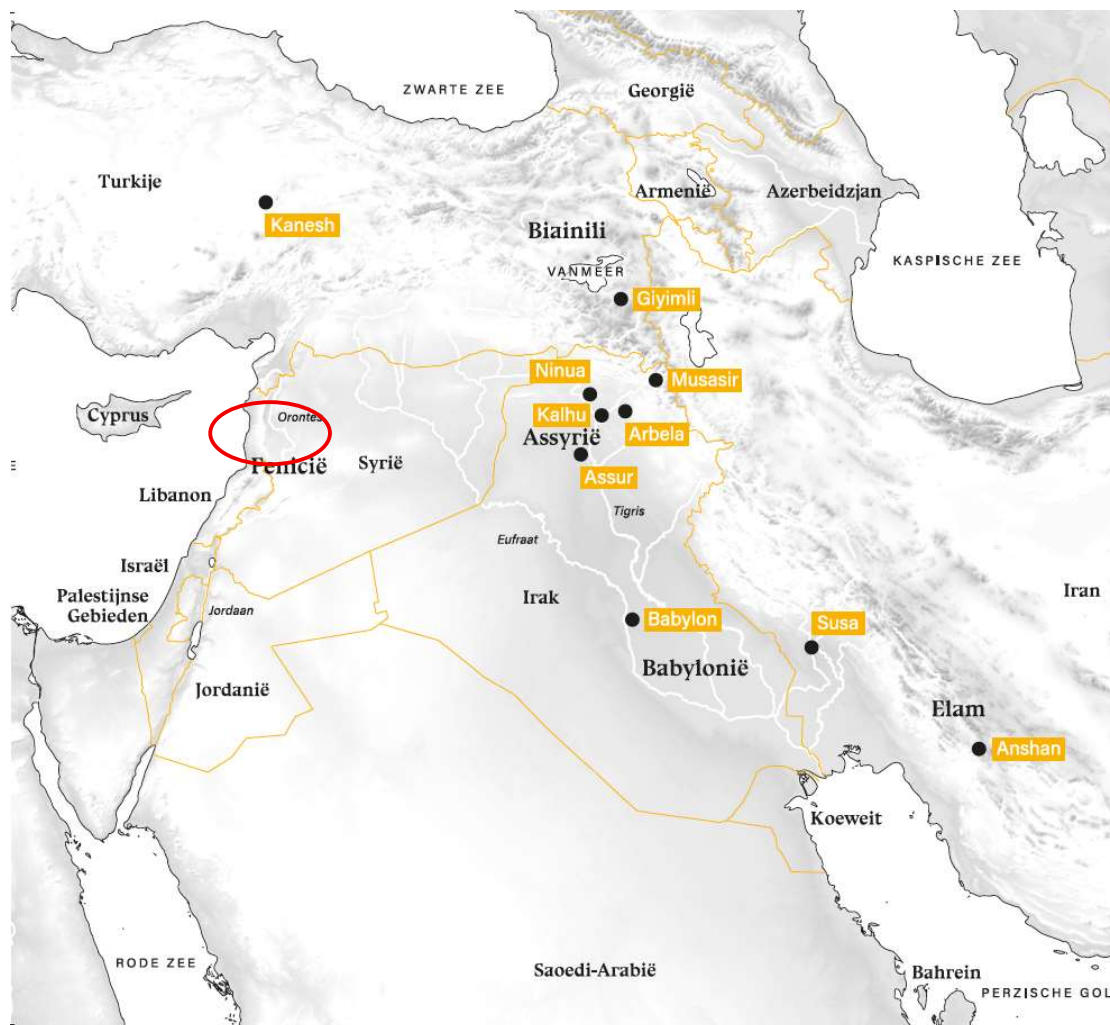
Sierschaal van verguld zilver

Zilver en goud; Palestrina (Praeneste), Italië; 750-650 v.Chr.; B 1943/9.1

Het werk van kunstenaars uit Fenicië was zeer populair onder de allerrijksten van het oude Midden-Oosten en de Mediterrane wereld. De luxevoorwerpen worden teruggevonden in paleizen en elitegraven.

Dit soort schalen werd gemaakt in Fenicië (het huidige Libanon en West-Syrië) en verhandeld in

het hele Middellandse Zeegebied. Ze zijn met name teruggevonden in de schatkamers van de Assyrische paleizen in het huidige noorden van Irak of, zoals deze schaal, in Etruskische vorstengraven in Italië. Kenmerkend voor de schalen is de heldere stijl van de afbeelding, met elementen uit de Levantijnse, Egyptische en Assyrische kunst. Het resultaat is typisch Fenicisch.

Educatief aanbod voor Internationale Schakelklassen

Interactieve rondleidingen

Een ervaren rondleider neemt uw leerlingen mee naar een afdeling van het museum en stemt de rondleiding af op het (taal)niveau van uw leerlingen. Tijdens de rondleiding krijgen de leerlingen verschillende vragen en opdrachten. Daarbij kijken ze (individueel en samen) naar objecten uit verschillende delen van het Romeinse Rijk of het oude Egypte, voeren ze een tekenopdracht uit, ruiken ze aan geuren uit het verleden en bedenken ze wat ze zelf mooi of interessant vinden in het museum. Hierbij wordt de verbinding gezocht met de beleavingswereld van de leerlingen én met de woordenschat die ze in het Nederlands aan het opbouwen zijn.

Interactieve NT2-rondleidingen worden aangeboden op de volgende afdelingen van het museum:

- Romeinen: Het Romeinse Rijk was een uitgestrekt en divers gebied, waarin migratie en culturele uitwisseling overal aanwezig waren.
- Egypte en Nubië: Het oude Egypte is een wereld van lang geleden, maar ook daar hielden mensen zich bezig met dingen als eten en drinken, schoonheid en het leven na de dood: onderwerpen die ook ons nog bezighouden.
- Het oude Midden-Oosten (*vanaf voorjaar 2026*): In deze regio's zijn de oudste steden en het eerste schrift ter wereld te vinden. Via spijkerschrifttabletten, portretten en sieraden leren we koningen, toekomstvoorspellers en schoolkinderen uit het oude Mesopotamië kennen.

Educatieve programma's voor schoolgroepen zijn gratis in het RMO. Kijk voor alle informatie, voorbereidend lesmateriaal en boekingen op: <https://www.rmo.nl/onderwijs/nt2/nt2-aanbod-voor-isk/>

Prijsvraag 'Hoe wil jij herinnerd worden?'

Hoe wil jij herinnerd worden? Bijvoorbeeld over honderd jaar, of over duizend jaar... De oude Egyptenaren wilden voor eeuwig herinnerd worden: alleen als iemand je herdacht kon je verder blijven bestaan. Miljoenen toeristen, wetenschappers en geïnteresseerden maken die droom nog steeds waar. Nog steeds worden nieuwe ontdekkingen gedaan die de herinnering aan het oude Egypte springlevend houden, vernieuwen en verdiepen. Voor deze prijsvraag vragen we leerlingen uit het voortgezet onderwijs, mbo en hbo om na te denken over de manier waarop ze willen dat anderen hen herinneren. We nodigen hen uit dit in een kunstvorm naar keuze te kiezen: performance art, schilderkunst, spoken word, textiel, of iets anders? De deadline voor inzending is 2 februari 2026, de finale-avond 5 maart 2026. Kijk voor inspiratie en informatie op: <https://www.rmo.nl/onderwijs/voortgezet-onderwijs/prijsvraag-hoe-wil-jij-herinnerd-worden/>

Op de hoogte blijven van het onderwijsaanbod?

Meld u dan aan voor de nieuwsbrief vo die vijf keer per jaar verschijnt: <https://www.rmo.nl/nieuwsbrief-voortgezet-onderwijs/>